

THE LEXICAL REPRESENTATION OF THE CONCEPT “DISEASE” IN LATIN LANGUAGE

In this article we research mental and cultural peculiarities of concept “disease” verbalization in Roman world picture. Basic lexemes with meaning “disease” were investigated. The statistics of their usage in different literature styles is given. The examples of using of the lexeme “morbus” are represented.

Keywords: *lingvo-culturology, concept, conceptual analysis, lingvo-culturological analysis of the text, concept “disease”, Latin language.*

УДК 81'42'44: 811.111/161.2

Славова Л.Л., к.філол.н., доц.,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОВНА ОСОБИСТІТЬ ПОЛІТИКА У ДЗЕРКАЛІ ОБРАЗНО-АСОЦІАТИВНОГО СПРИЙНЯТТЯ: США – УКРАЇНА

Стаття присвячена аналізу образного сприйняття мовної особистості американського та українського політиків. Концептуальну метафору визначено як реалізацію моделі аналогового мислення, розглянуту в аспекті когнітології. Проаналізовано метафоричне представлення образу політиків Б. Клінтона та В. Ющенко в американському та українському політичному дискурсі.

Ключові слова: *мовна особистість, концептуальна метафора, метафорична модель, політична лінгвоперсонологія.*

Зіставлення метафоричного осмислення образу політика в американській та українській пресі й метафор, які використовуються журналістами або іншими політиками для його створення є важливим для політичної лінгвоперсонології та зумовлює **актуальність** дослідження. «Кожна історична епоха приносить нову систему концептуальних політичних метафор. Періоди метафоричних «буревій» змінюються метафоричним «затишшям», після яких починається «виверження» нових метафоричних «вулканів» [6, с. 86].

Об'єктом дослідження є мовна особистість політика. **Предметом** – метафорика, яка використовується для концептуалізації сфери-мішені метафоричної експансії. У нашому

випадку сфера-мішень – це экс-президенти Б.Клінтон та В.Ющенко, їх метафоричне відображення у відповідному американському/ українському політичному дискурсі. Для визначення продуктивності метафор було використано індекс продуктивності. Корпус метафор, що аналізувався складає 500 одиниць з американської преси та 500 одиниць з української преси, які розподілилися за сферами-мішенями Б.Клінтон та В.Ющенко. **Meta** дослідження – метафоричне представлення образу політиків Б.Клінтона та В.Ющенка в американському та українському політичному дискурсі відповідно.

Тенденція до усебічного вивчення явищ сучасного світу, зокрема політичних, характерна для сучасної лінгвістичної науки. Метафора є одним із засобів відбиття мовної картини світу, універсальною номінативною моделлю, яка виявляється на всіх рівнях мовленнєвої діяльності та її продукту – тексту [16, с. 170]. У сучасній когнітивній лінгвістиці метафору визначають як основну ментальну операцію, спосіб пізнання, категоризації, концептуалізації, оцінки та пояснення світу, когнітивний процес, що виражає та формує нові поняття і без якого неможливо отримання нового знання [7].

У когнітивістиці виділяють декілька основних підходів до вивчення метафори:

- теорія інтеракції [4]. Згідно цього підходу метафора визначається як результат асоціативної взаємодії двох образних або поняттєвих систем – того, що позначається, та образного засобу;

- асемантичний, згідно якого заперечується поняття семантики метафори [5];

- за антропологічним підходом витоки мовної метафори знаходяться не у правилах логіки, а в особливостях людської свідомості та світосприйняття [14; 23];

- «теорія концептуального злиття» [14] або концептуальної інтеграції згадувалась ще А. А. Річардсом та досліджується Дж.Фоконьє та М.Тернером [21]. Розуміння нової інформації зводиться перш за все до спроби знайти в пам'яті ситуацію, яка є найбільш схожою до нової [1].

Завдяки праці Дж.Лакоффа та М.Джонсона [8] у науковий обіг увійшов термін *концептуальна (когнітивна) метафора*. Концептуальна метафора як один з найбільш продуктивних засобів інтерпретації соціальної реальності є інструментом організації досвіду людини і фрагментом мовної картини світу [16, с. 179-180;

18, с. 7; 13, с. 3; 3; 8; 17; 24 та ін.]. Системи концептуальних метафор, що функціонують у мові, є узагальненим досвідом взаємодії людини з оточуючим світом [3, с. 9]; феноменами, що забезпечують розуміння [8, с. 208] своєї та чужої культури. Використання концептуальної метафори – один із найбільш ефективних засобів створення образів сучасного світу [2; 13], що використовуються у засобах масової інформації, зокрема у політичному дискурсі.

Основні **властивості концептуальних метафор** можна звести до наступних.

1. **Категоризація** як здатність метафори упорядкувати реальність, що сприймається людиною.
2. Здатність метафори до **концептуалізації** дійсності [12, с. 260].
3. Здатність концептуальної метафори **моделювати дійсність** [8].
4. **Системність** [19, с. 57].

Теорія Лакоффа та Джонсона поклала початок розвитку теорії концептуальної метафори Ж. Фоконьє та М. Тернера, яка включає поняття ментальних стереотипів та когнітивних моделей, що структурують ментальні простори. Останні об'єднують той чи інший різновид інформації [24]. Простори породжують й акумулюють інформацію в процесі обробки висловлювань [24]. Ментальний простір реконструюється для впорядкування та оцінки того, що сприймається. Ідеться про своєрідну переорієнтацію, коли номінативні одиниці, які традиційно позначають певні сутності, починають позначати нові предмети та явища. Концептуальна метафора в такому розумінні виступає частиною загального процесу функціональної переорієнтації [10]. Загалом ментальні простори мають тенденцію до розширення завдяки метафоричному перенесенню, в основі якого єдиний образ, побудований за гештальтним (цілісним) принципом. В основі виділення ментальних просторів лежить бажання людини до категоризації предметів та явищ реальної дійсності [10].

Ментальний простір структурується за допомогою різних когнітивних моделей, зокрема образно-схематичних, пропозиційних, метонімічних і метафоричних [24]. Концептуальна метафора переносить структури з однієї концептуальної галузі до іншої та означає часткове мапування базової структури однієї концептуальної галузі іншою. Водночас М. Тернер і Ж. Фоконьє вважають, що ця двовимірна модель є частиною ширшої

багатопросторової моделі метафоричної проєкції через чотири або більше ментальних просторів.

Системність концептуальних метафор та їх здатність моделювати дійсність дозволяє їм об'єднуватись у моделі [19, с. 57]. Системно організовані метафори допомагають реципієнту осмислити ділянку мовної картини світу як системно організовану та спроєкувати ці знання на цілі вирази 3 позицій теорії когнітивної метафори **метафорична модель** – це існуюча в свідомості носіїв мови схема зв'язку між понятійними сферами, що виражається формулою «**X – це Y**» [18, с. 70]. Метафорична модель містить сферу-джерело, та сферу-мішень. Фреймовий аналіз як один із різновидів аналізу метафоричної моделі допомагає виділити її суттєві ознаки і далі визначити, що є типовим для певної культури, а що – ні.

Крім того, метафора як засіб формування оцінних уявлень (позитивних, негативних та нейтральних) та як найважливіший риторичний засіб [20] стає знаряддям агітації у політичному дискурсі. Найбільш фундаментальні цінності культури пов'язані з метафоричною структурою основних концептів культури [8; 22], специфічних для кожної етносільноти. В основі мовних метафор лежать асоціативні зв'язки, що відображаються в конотативних ознаках та несуть відомості або про досвід певного мовного колективу, або про культурно-історичні знання [11, с. 174]. Дж. Лакофф та М. Джонсон вважають, що джерела мовної метафори пов'язані з особливостями людського мислення та світосприйняття, закономірностями виникнення метафоричних образів та понять як в загальнолюдському плані, так і щодо світобачення певної мовної культури [8].

Отже, **концептуальною метафорою** ми називаємо реалізацію моделі аналогового мислення, розглянуту в аспекті когнітології (застосовану з метою здійснення лінгвокреативного пошуку).

Використання образних засобів у політичному дискурсі є навмисне відхилення від стандартного мовлення, для того, щоб змусити слухачів звернути увагу, задуматися, побачити багатоплановість картини, відчутти образ та врешті-решт зрозуміти смисл [17, с. 106]. Використання образно-стилістичних засобів сприяє емоційно-експресивній номінації певних явищ лінгвокультурної спільноти, а також підкреслює індивідуалізацію мовлення політика як особистості й представника того чи іншого етносу.

Образ як найважливіша форма відображення дійсності свідомістю людини становить основу мислення [15, с. 67] та тлумачиться як базовий шар концепту.

Зіставлення американської та української метафор по критерію сфери-мішені метафоричної експансії показує, що мілітарна метафора досить продуктивна.

Сфера-мішень – політик Б. Клінтон.

Сфера-джерело – War. Фрейм War включає такі термінальні позиції:

1. Зброя: *a secret weapon*.
2. Військові дії: *attack, battle, fight*.
3. Місце бойових дій: *battleground*.
4. Учасник бойових дій: *war horse*.
5. Результат військових дій: *victory*.

Republican Rudy Giuliani revealed yesterday he has a secret weapon in his campaign for the presidency: Bill Clinton [33].

Словникове значення лексеми **weapon** [countable] something that you use to fight with or attack someone with, such as a knife, bomb, or gun [31]. Значення зазначеної лексичної переосмислюється у політичному контексті. Смысл слова значно більший, ніж його зафіксоване значення, тобто спостерігаємо okazionale розширення значення слова.

The Times denounced Clinton's fairy-tale comment as a "bizarre and rambling attack" and as exemplifying a campaign that was "perilously close to injecting racial tension" into the conversation [29].

Словник Longman Dictionary of Contemporary English фіксує 6 значень слова *attack*. Смысл цієї лексеми у контексті співпадає з лексичним значенням – to criticize someone or something very strongly. Використання лексеми *criticize* несе негативну конотацію, проте використання лексеми *attack* надає висловлюванню більшої експресивної забарвленості зі збереженням конотативного смислу. Смысл слова значно менший, ніж його значення, зафіксоване в тлумачних словниках.

Сфера-джерело – Film Industry. Фрейм Film Industry включає такі термінальні позиції:

1. Американська кіноіндустрія: Hollywood:
2. Видовище: *spectacle*.
3. Склад акторів: *character in his new film "Arbitrage", cast*
4. Сценарій: *script*.

The former president's career has had more highs and lows than a Hollywood marriage [32].

Словник Longman Dictionary of Contemporary English визначає Hollywood: a part of Los Angeles in California where films are made, often used to refer to the film industry in general [31]

Кар'єра колишнього президента мала багато злетів та падінь і метафорично переосмислена в термінах стилю життя голлівудських зірок.

Сфера-джерело – Medicine. Фрейм «Medicine» включає такі термінальні позиції:

1. Захворювання: *neuralgia, an old wound*.

2. Лікування: *heal*.

... *that an old wound has for the most part been healed* [30].

Словникове значення лексеми *wound* – a feeling of emotional or mental pain that you get when someone says or does something unpleasant to you – частково покриває контекстуальне значення виразу *an old wound*.

Сфера-джерело – Game. Фрейм Game включає такі термінальні позиції:

1. Учасники: *champion*.

2. Ігрова діяльність: *game*.

Сфера-джерело – астрономія. Фрейм «Astronomy» включає такі термінальні позиції:

1. Зірки, група зірок: *galaxy*.

2. Астрономічні об'єкти: *orbit*.

Оточення Б. Клінтона нагадує рух супутника: *People in Clinton's orbit portray his campaign work for Obama as that of a man going through the motions—speeches, photographs, rope lines* [29].

Словник Longman Dictionary of Contemporary English визначає orbit: the curved path travelled by an object which is moving around another much larger object such as the Earth, the sun etc. Сема, що слугує семантичною основою для метафоричного переносу назви, є moving around. Смісл слова значно більший, ніж його зафіксоване значення, тобто спостерігаємо оказіональне розширення значення слова.

Сфера джерело – носії соціального статусу. Фрейм «Носії соціального статусу» включає термінальну позицію носії духовної влади: *the patriarch of the loyal opposition, the Democrats' patriarch*.

Сфера-мішень – політик В. Ющенко.

Сфера джерело – носії соціального статусу. Фрейм носії соціального статусу включає такі термінальні позиції:

1. Носій духовної влади: *месія*.
2. Атрибути верховної влади: *коронування*.
3. Представник професії: *пасічник*.
4. Представник антисоціальних груп: *мазурик*.

Сфера джерело – кіноіндустрія. Фрейм кіноіндустрія включає такі термінальні позиції:

1. Персонажі фільмів, мультфільмів: *шкідливий кіт Леопольд, Шрек*.
2. Відомі публічні люди: *кумир*.

Сфера джерело – кулінарія. Фрейм кулінарія включає такі термінальні позиції:

1. Їжа, страви: *курка*.
2. Напої: *кефір*.

Словникове значення кефір – густий поживний напій, що його виготовляють із молока спиртовим і молочнокислим бродінням [25]. Значення і смисл слова у зазначених контекстах не збігається.

Президент Віктор Ющенко, ... в першому турі голосування, що відбувся минулого тижня, і отримав 5,5 відсотків голосів – "як кефір", жартують місцеві, маючи на увазі процентний вміст жиру в місцевому йогурті [27].

А зовсім недавно в інтерв'ю «Українській правді» регіонал Тарас Чорновіл заявив, що у Віктора Андрійовича є нове прізвисько – Кефір: «Це як в супермаркеті, де на кожному пакеті кефіру написано: «Кефір 0%, кефір 1,2%, кефір 2,5% й найбільше – кефір 3,2%». Оце і рейтинг в Ющенка коливається десь між цими цифрами» [28].

Сфера джерело – жива та нежива природа. Фрейм жива та нежива природа включає такі термінальні позиції:

1. Нежива природа: пори року: *осінь*.
2. Жива природа: комахи: *бджоли*.

Сфера джерело – війна. Фрейм війна включає такі термінальні позиції:

1. Військові дії: *(хатня) війна, атака*.
2. Учасники військових дій: *вороги*.

Сфера джерело – гра. Фрейм гра включає такі термінальні позиції:

1. Види змагань: *матч-реванш*.
2. Інвентар: *колода, козир*.

Тепер в колоді "любих друзів" лишився один козир – висувати на посаду лідера Віктора Ющенка, ... [26].

Лексема козир має 2 словникових значення: 1) у картярській грі – карта тієї масті, що оголошується старшою та б'є будь-яку карту інших мастей; 2) перен. те, що у відповідний момент може дати комусь перевагу в чому-небудь [25].

Друге значення зазначеної лексеми переосмислюється у політичному контексті. Сема, що слугує семантичною основою для метафоричного переносу назви, є *перевага*. Смісл слова значно більший, ніж його зафіксоване значення, тобто спостерігаємо індивідуальне розширення значення слова.

Таким чином, асоціативно-образне сприйняття екс-президентів Б. Клінтона та В. Ющенко здійснюється на основі метафоричного переосмислення номінацій, які належать до таких спільних сфер-джерел: війна, кіноіндустрія, гра, носій соціального статусу. Специфічними є медицина та астрономія для американського екс-президента; кулінарія, жива та нежива природа для українського екс-президента. Перспектива нашого дослідження вбачається в аналізі мовної особистості американського та українського політика в аспекті сприйняття ним світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 5–32.
2. Афанасьєва О. М. Метафорика сучасного політологічного дискурсу в зіставному аспекті // Мовні і концептуальні картини світу Випуск 36 2011 рік. – С. 63–68.
3. Баранов А. Н. Когнитивная теория метафоры почти двадцать пять лет спустя: Предисловие к кн. «Метафоры, которыми мы живем». – М.: Едиториал УРСС, 2004. – С. 7–22.
4. Блэк М. Метафора // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 153–172.
5. Бридсли М. Метафорическое сплетение // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 201–218.
6. Будаев Э. В. Метафора в политической коммуникации // Э. В. Будаев, А. П. Чудинов. – М.: Флинта; Наука, 2008. – 248с.
7. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. – М.: МГУ, 1996. – 245 с.
8. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем // Дж. Лакофф, М. Джонсон. – М.: Эдиториал УРСС, 2004. – 256 с.

9. *Лакофф Дж.* Когнитивное моделирование / Дж. Лакофф // Язык и интеллект: сборник науч. трудов. – М.: ИГ «Прогресс», 1996. – С. 143–183.
10. *Левицкий А. Э.* Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка : монография / А. Э. Левицкий. – К., 1998. – 362 с.
11. *Мороховский А.Н.* Стилистика английского языка / А.Н. Мороховский и др. – Киев, 1991. – 272с.
12. *Никитин М.В.* Метафора: уподобление vs. Интеграция концептов // С любовью к языку: Сб. науч. трудов. Посвящается Е.С. Кубряковой.– Москва–Воронеж: ИЯ РАН. Воронежский государственный ун-т, 2002.– С. 255-270.
13. *Пасечник О. В.* Метафорические образы современного мира, объективируемые в политических, экономических и культурных концептах : на материале немецкого газетно-публицистического дискурса : автореф. дис. ... канд. филол. наук / О. В. Пасечник // Саратов. гос. акад. права. – Саратов, 2007. – 21 с.
14. *Ричардс А. А.* Философия риторики // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 44–67.
15. *Слухай Н. В.* Когнітологія та концептологія в лінгвістичному висвітленні : навчальний посібник / Н. В. Слухай, О. С. Снітко, Т. П. Вільчинська. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – 367 с.
16. *Телия В.Н.* Метафора в языке и тексте. М.: Наука, 1988 – 176 с.
17. *Чудинов А. П.* Политическая лингвистика / А. П. Чудинов. – М. : Флинта: Наука, 2006. – 256 с.
18. *Чудинов А. П.* Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации : монография / А. П. Чудинов. – Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2003. – 248 с.
19. *Шаова О. А.* Россия и Франция: национальные стереотипы и их метафорическая репрезентация (на материале французских и российских газет) : автореферат диссертации на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / О. А. Шаова ; Уральский государственный педагогический университет. – Екатеринбург, 2005. – 22 с.
20. *Barcelona A.* Clarifying and Applying the Notions of Metaphor and Metonymy Within Cognitive Linguistics: An Update / A. Barcelona // Cognitive linguistic research. Metaphor and metonymy in Comparison and Contrast ; [ed. by R. Dirven, R. Porings]. – New-York : Mouton de Gruyter, 2002. – Vol. 20. – P. 207–279.

21. *Fauconnier G.* Conceptual integration networks / G. Fauconnier, M. Turner // *Cognitive science.* – 1998. Vol. 22. – P. 133–187.
 22. *Lakoff G.* The contemporary theory of metaphor / G. Lakoff // *Metaphor and thought.* – [edited by Andrew Ortony]. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993. – P. 203–251.
 23. *Osborn M., Ehninger D.* The Metaphor in Public Address // *Speech Monographs.* 1962. Vol. 29. P. 223–234.
 24. *Turner M.* Conceptual Integration and Formal Expression / M. Turner, G. Fauconnier // *Metaphor and Symbolic Activity.* – 1995. – Vol. 10. – № 3. – P. 183–203.
 25. <http://www.lingvo.ua>
 26. <http://www.pravda.com.ua/articles/2007/04/2/3222724/>
 27. <http://www.pravda.com.ua/columns/2010/07/23/5239655/>
 28. <http://www.volyn.com.ua/?rub=15&article=0&arch=1016>
 29. http://www.newyorker.com/reporting/2012/09/10/120910fa_fact_lizza
 30. http://www.washingtonpost.com/obama-finds-key-asset-in-bill-clintons-support/2012/09/03/bf12ff32-f5ff-11e1-91cb-58c92a8a140e_story.html
 31. <http://www.ldoceonline.com/dictionary/weapon>
 32. <http://nytimes.com/2012/11/04/bill-clinton-the-indispensable-politician/>
 33. <http://nypost.com/2007/09/15/giuliani-theres-one-clinton-who-likes-me/>
- Стаття надійшла до редакції 04.11.2013**

Славова Л.Л., к.філол.н., доц.,
 Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ ПОЛИТИКА В ЗЕРКАЛЕ ОБРАЗНО-АССОЦИАТИВНОГО ВОСПРИЯТИЯ: США – УКРАИНА

Статья посвящена анализу образного восприятия языковой личности американского и украинского политиков. Концептуальная метафора определяется как реализация модели аналогового мышления, рассмотренная в аспекте когнитологии. Проанализировано метафорическое представление образа политиков Б. Клинтона и В. Ющенко в американском и украинском политическом дискурсе.

***Ключевые слова:** языковая личность, концептуальная метафора, метафорическая модель, политическая лингвоперсоналогия.*

Slavova L.L., Cand.Phil.Sci, Associate Professor,
 Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

LANGUAGE PERSONALITY OF A POLITICIAN IN THE MIRROR OF IMAGE-ASSOCIATION PERCEPTION: USA – UKRAINE

The article analyzes the image perception of the language personality of American and Ukrainian politicians. Conceptual metaphor is defined as the implementation of the model of analog thinking considered in the aspect of cognitive science. The author provides metaphoric representation of politician images of B. Clinton and V. Yushchenko in American and Ukrainian political discourse.

Keywords: *language personality, conceptual metaphor, metaphoric model, political linguistic personology.*

УДК 811.133.1'373.45

Смуцинська І.В., д-р філол.наук, проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ФРАНЦУЗЬКА КАЛЬКА ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ЗАПОЗИЧЕНЬ

Статтю присвячено французькій кальці як особливому виду запозичень. Аналізуються її види, характеристики, аспекти. Особлива увага приділяється морфологічним і семантичним калькам.

Ключові слова: *калька, калькування, морфологічна калька, семантична калька, сучасна французька мова.*

Шарль Баллі свого часу писав про існуюче у людей прагнення пошуку точних і незмінних відповідників між словами двох мов, коли навіть досвідчені перекладачі підпадають під «ілюзію взаємозамінності» слів [1, 68]. Однак, власне, самі мови сприяють виникненню такої ілюзії, пропонуючи зразки «механічного перекладу», створені завдяки тенденції до «економії зусиль». І основними класами слів такого типу, які є свідченнями культурних обмінів між народами, він називав *запозичення* і *кальки*, уводячи тим самим цей термін до лінгвістичного апарату.

На сьогодні, терміни *калькування* (як процес) і *калька* (як результат такого процесу) є, ніби то, загальновідомими і загальноживаними, зокрема ними широко послуговується теорія перекладу (див. наш невеличкий огляд у [2]), однак чи так це є насправді і, як свідчить наш аналіз, зовсім навпаки – у лексикології, зокрема французькій, ця проблема практично не розроблена. Все вищесказане і говорить про **актуальність** нашої невеликої наукової розвідки.